

Klas 11 Stage
7 maart t/m 18 maart

Reflectie Bespiegelingen

Pablo Picasso: Girl before a mirror 1932

Wat wordt er van je verwacht?

Je schrijft een *persoonlijk* verhaal over je stage met behulp van onderstaande vragen, opdrachten en bijgevoegd artikel.

Ook als je de stage volgt in het kader van je EWS doe je deze opdracht en lever je deze in bij je stagebegeleider. Tevens voeg je een versie toe aan je reflectieverslag/logboek van je EWS.

Hierbij vragen we je om jezelf en je ervaringen serieus te nemen. Laat het idee dat 'school-stom-is-omdat-het-moet' los. Het hele leven is een leerschool; school is er om een stukje van die leerschool structuur en inhoud te geven. Langzamerhand leer je om dit zelf te doen. Dit is zo'n leermoment.

Opdracht 1 _ dagboek

Kijk iedere stagedag in de avond even terug op je dag en stel jezelf daarbij de vraag: **Wat licht op als ik terugkijk op deze dag?**

Je checkt daarbij 3 gebieden:

HOOFD (welke gedachten, inzichten, waarnemingen, etc., waren er?),

HART (waar heb je van genoten/gebaald, wat of wie heeft je geraakt, wat heb je gevoeld?)

HANDEN (daden, doen, werk).

In je dagboek schrijf je van die dag alleen die dingen op die **oplichten** als je er op terugkijkt.

Opdracht 2_ levenskunst

Lees het bijgevoegde artikel "Mystiek en Therapie" uit het boek *Filosofie voor een Weergaloos Leven* van Lammert Kamphuis.

Laat 'kunst' staan voor iedere mogelijke levenservaring, dus in jouw geval nu, het doen van een stage.

Bekijk je ervaringen van je stage vanuit beide filosofische opvattingen. Dus:

- 1 Wat kwam er op je af aan 'nieuw' en 'anders' deze week/weken? (Je openstellen, niets verwachten - Heidegger)
- 2 Wat kwam er in jezelf naar boven door deze ervaringen (wat wil deze situatie je leren? - De Botton)

Opdracht 3_ openheid

Voor je van je stage(s) vertrekt, spreek je af met je begeleider(s) aldaar en vraag je **feedback** over jouw aanwezigheid en bijdragen tijdens de stage. Wees open en nieuwsgierig:

Waar wil je feedback op horen?

Heb je jezelf laten zien zoals je wilt?

Ook kan je nu nog (praktische en/of inhoudelijke)vragen stellen die je hebt gekregen naar aanleiding van je ervaringen.

Opdracht 4_ vorm

Bovenstaande opdrachten, ook de feedback, verwerk je in een *reflectieverslag* van minimaal 3 en maximaal 10 pagina's.

De enige eisen zijn dat het zeggingskracht moet hebben en goed en persoonlijk je proces moet weergeven.

Wees daarbij zo eerlijk en liefst ook creatief mogelijk.

In je nawoord beargumenteer je waarom jouw verslag

zeggingskracht heeft en

goed en persoonlijk en -eventueel-

creatief is.

Praktische gegevens:

Verslag inleveren in de witte bak uiterlijk **maandag 21 maart**.

Stagebegeleiders:

11a Maria Naerehout

11b volgt

11c Marie-Louise Stapper

11d Myrine de Bruycker

11e Maria Naerehout

Goede tijden gewenst!

Christa van Kan & Kirsty Handels

stage coördinatie

*Alleen in kunst kunnen we uitstijgen boven onszelf
en weten wat een ander ziet.*

— Marcel Proust

5 **Mystiek en therapie**

OVER KUNST

Mijn eerste schilderij kocht ik in Cuba. Al wandelend door nauwe straatjes tussen koloniale panden liep ik achter mijn vriendin aan een galerie in. Meteen werd ik gegrepen door een groot schilderij dat op ooghoogte hing. Ik kon er mijn ogen niet van afhouden. Het was een schilderij waarop een dansende vrouw in rode jurk was afgebeeld. Het leek alsof ze constant in beweging bleef. Na enkele minuten keek ik naast me en zag dat mijn vriendin net zo gebiologeerd naar een ander schilderij keek. Hierop stond dezelfde dansende vrouw in een andere pose afgebeeld. We konden deze werken niet achterlaten in Havana.

Soms grijpt een kunstwerk je bij de kladden en laat het je niet meer los. Op andere momenten loop je verveeld door een museum of kom je maar niet door een roman heen. Wanneer word je geraakt door kunst en wat gebeurt er dan? Vanuit de filosofie zijn op deze vraag ver-

schillende antwoorden gegeven. Kunnen deze antwoorden de ervaring van kunst verrijken en verdiepen? Of doet nadenken over kunst vooral afbreuk aan de intuïtieve ervaring?

Uit de donkere opening van het uitgetrapte binnenste van het schoeisel staart het afmatende van het altijd maar werken. In het onverslijtbaar degelijke van deze zware schoenen ligt de taaie volharding opgehoopt van de langzame tred door de langgerekte en altijd eendere voren van de akker waar een gure wind op staat. Aan het leer kleeft het vochtige en vette van de grond. Onder de zolen verglijdt de eenzaamheid van de landweg in de schemeravond.

Martin Heidegger geeft een mystiek en ingewikkeld antwoord op de vraag wat er gebeurt als je in aanraking komt met kunst. Om dit duidelijk te maken bespreekt hij een schilderij van Vincent van Gogh waarop een paar schoenen is afgebeeld. Volgens Heidegger laat dit schilderij veel meer zien dan twee boerenschoenen. Het brengt de wereld zoals de boerin deze ervaart aan het licht. 'In de nabijheid van het werk zijn we plotseling ergens anders geweest dan waar we gewoonlijk zijn.'

Volgens de Duitse filosoof voel je je aangesproken

door een kunstwerk omdat deze het Zijn kan tonen. Heideggers filosofie is te typeren als één grote zoektocht naar dit Zijn. Volgens hem is er namelijk sprake van 'Zijnsvergetelheid' in de filosofiegeschiedenis: men is domweg vergeten de vraag naar het Zijn te stellen. Alleen mensen kunnen aanwijzingen vinden voor wat dit Zijn is, omdat zij zich er bewust van zijn dat ze bestaan. Mensen 'zijn er', zo noemt hij dat. Heel soms ben je je als mens plotseling bewust van het gegeven dat je er bent. Dit zijn momenten waarop de wereld haar vanzelfsprekendheid verliest en het Zijn zich aan je kan tonen. Bijvoorbeeld als je opeens heel ziek wordt, of als je smoorverliefd bent. Plotseling staat alles op z'n kop en zie je de wereld anders, scherper. Ook kunst kan een dergelijke ervaring teweegbrengen. 'Kunst creëert te midden van het zijnde een open plek, een openheid waarin alles anders is dan normaal.' Tijdens het ervaren van een kunstwerk kan de wereld zich op een nieuwe manier tonen. Iets wat je nog niet kent komt dichtbij en iets wat heel normaal lijkt verbaast je. Hierdoor kan het Zijn zich openbaren.

Het voordeel van kunst ten opzichte van wetenschap is dat kunst kan laten ervaren hoe je met huid en haar aan de wereld om je heen verbonden bent, terwijl vanuit de wetenschap de wereld slechts kan worden geanalyseerd en beschreven. Kunst is in staat een beleving van de wereld op te roepen die aan het denken vooraf-

gaat. Heidegger laat zien dat Van Goghs schilderij veel meer toont dan slechts de schoenen van een boerin, het toont haar wereld aan ons. Het roept de akkers, de landweg, de gure wind en de lange, zware dagen op. Daarnaast laat het zien hoe de boerin zich verhoudt tot deze wereld. Om dat uit te drukken gebruikt Heidegger woorden als 'afgemat', 'volharding' en 'eenzaamheid'. Het oproepen van dit soort gemoedstoestanden zegt volgens hem veel meer over hoe het is om als mens in de wereld te zijn, dan vanuit de wetenschap ooit beschreven kan worden. De wereld die ertoe doet is de wereld zoals die wordt beleefd door mensen. Kunst laat dat zien. Je zou kunnen zeggen dat kunst je laat meekijken hoe mensen de wereld ervaren. Of in de woorden van de Franse schrijver Marcel Proust: 'Alleen in kunst kunnen we uitstijgen boven onszelf en weten wat een ander ziet.'

Als ik dit toepas op het Cubaanse schilderij met de danseres realiseer ik me dat ik veel meer zie dan een dansende vrouw in een rode jurk. Het opent een wereld die ver van me af staat, maar toch ook vertrouwd is: De rode jurk toont de zorgvuldigheid waarmee deze in een huiskamer of naaiatelier vervaardigd is, de sierlijke bewegingen van de vrouw roepen vele jaren op van oefenen vol teleurstelling en doorzettingsvermogen en haar dans opent voor mij de deuren van een intieme Casa de la Trova, een Cubaanse salsabar.

Bij deze mystieke visie hoort een praktisch advies voor het omgaan met kunst. Volgens Heidegger is het van belang dat in de ontmoeting met een kunstwerk 'de waarheid geschiedt'. Dit betekent dat je de wereld plotsklaps met nieuwe ogen leert zien. Maar deze ervaring kun je nooit afdwingen. Je moet openstaan voor wat je overkomt tijdens het beluisteren van muziek, het lezen van een boek of het wandelen door een museum. Laat de bordjes in het museum voor wat ze zijn en zoek niet eerst een recensie op van een Netflix-serie voor je gaat kijken. Dan wordt het kunstwerk namelijk te veel een voorwerp. De essentie van kunst is dat het plaatsvindt op het moment dat jij het ervaart. Kunst is een gebeurtenis. Heidegger raadt af om kunstwerken te behandelen als iets wat 'een of andere toestand in je teweeg zou moeten brengen'. Hoe minder je verwacht, hoe groter de kans dat kunst het vertrouwde vreemd maakt en het vreemde vertrouwd. Tijdens het ervaren van kunst ben je niet geïsoleerd in je eigen binnenwereld, maar word je onderdeel van een waarheid die groter is dan jijzelf. Op het moment dat de waarheid zich aan je toont, krijg je zicht op het grotere geheel van de wereld en op jouw plek daarin. Zoals de filosoof over een oude tempel schrijft: 'De tempel zoals hij daar staat geeft de dingen pas hun gezicht en de mensen pas het zicht op zichzelf.' Door de ontmoeting met een kunstwerk kan alles anders aan je verschijnen. Hierdoor word

je je er plotseling van bewust dat en op welke manier jijzelf in de wereld bent.

Naast Heideggers mystieke visie op kunst is er recent een nieuwe, therapeutische benadering van kunst opgekomen in de filosofie. Volgens deze visie is de belangrijkste functie van kunst dat het mensen leert leven. De Zwitsers-Britse filosoof Alain de Botton (1969) is van mening dat de primaire vraag aan elk kunstwerk zou moeten zijn: 'Welke dingen waaraan we iets hebben in ons leven probeer je ons te leren?'

Het viel De Botton op dat in Engeland een omgekeerd evenredig verband bestaat tussen kerkbezoek en museumbezoek: hoe minder mensen naar de kerk gaan, hoe beter de musea bezocht worden. Wellicht zoeken mensen in musea wat ze ooit in de kerk probeerden te vinden. Om die reden gaf De Botton zijn boek over kunst de titel *Kunst als therapie*. In dit boek onderscheidt hij zeven functies van kunst die de mens beter leren leven: kunst kan helpen herinneren, troosten, hoop geven, in balans brengen, zelfinzicht geven, helpen ontwikkelen en zaken doen waarderen die te veel voor lief worden genomen.

De Botton constateert dat musea helaas niet zijn ingericht op basis van deze functies. Op de bordjes staat naast de titel misschien een jaartal vermeld, het materiaal dat is gebruikt en af en toe een feitje over de tot-

standkoming of de ontvangst van het werk. Hij pleit ervoor dat men vertelt wat dit kunstwerk voor jouw leven zou kunnen betekenen. We moeten volgens hem niet bang zijn om kunst als iets instrumenteels te zien. Richt je blik tijdens een kunstervaring naar binnen en onderzoek wat de ontmoeting met het werk jou over jezelf vertelt. De Botton meent dat kunst dan je leven echt zal verrijken. Hij durft zelfs te stellen dat kunst zichzelf idealiter overbodig zou maken. 'Het ultieme doel van de kunstminnaar moet zijn om een wereld te scheppen waarin kunstwerken iets minder noodzakelijk zijn.' Net zoals je op een gegeven moment minder afhankelijk kunt worden van therapie, zou kunst op een gegeven moment minder hard nodig moeten zijn.

Toenmalig directeur van het Rijksmuseum, Wim Pijbes, heeft De Botton in 2014 de kans gegeven eigen bordjes te schrijven bij de kunstwerken. Op grote gele post-its schreef De Botton bij ruim 150 werken een kwaal waartegen het betreffende kunstwerk kon helpen, met een uitleg. Zo stond bij *Een bakje aardbeien op een stenen plint* van Adriaan Coorte: 'Ik wil scheiden. Ik ben niet meer verliefd op je.' Door dit schilderij leer je volgens De Botton namelijk de schoonheid zien van iets vanzelfsprekends als aardbeien. Een museumbezoek opent de ogen voor de schoonheid van het alledaagse. Er bestaat een kans dat je daardoor bij terugkomst plotseling ziet hoe mooi de bomen voor je huis in bloei staan

en misschien zelfs dat de schoonheid van je partner, die je al een paar jaar niet meer ziet, je plotseling weer opvalt. Dat lijkt de moeite van het proberen waard, of niet? Het is in ieder geval een goedkopere optie dan relatietherapie.

Wat betekent deze therapeutische visie van De Botton concreet voor de benadering van kunst? Zoals hij het uitlegt zou de vraag aan een kunstwerk moeten zijn wat het je te leren heeft. Om dit specifiek te maken zou je van de zeven functies die hij onderscheidt vragen kunnen maken die je jezelf stelt tijdens het ervaren van kunst. Een van die zeven functies is herinnering. Je kunt je bijvoorbeeld bij het luisteren naar muziek afvragen welke herinneringen een bepaald nummer bij je oproept. Als je met de vraag 'welke momenten uit mijn leven roept dit kunstwerk bij me op?' door een museum loopt kan je bezoek veranderen in een *trip down memory lane*.

Een andere functie die De Botton aan kunst toeschrijft is zelfinzicht. Zo kun je je tijdens het kijken van een film of serie afvragen met welk personage jij je identificeert. Wat zegt die identificatie over jouzelf? Wat herken je bij jezelf? Of waarom wil je meer op dit personage lijken?

In het Rijksmuseum staat het beeldhouwwerk *Carita Educatrice* van Lorenzo Bartolini. Een moeder draagt op haar rechterarm een baby die vredig tegen haar borst

aan ligt, tegen haar linkerbeen leunt een jongetje van een jaar of acht dat een boek aan het lezen is. Je kunt je bij dit beeld afvragen met welke van deze drie personen je je identificeert. Misschien met de baby die zich zorgeloos en vol vertrouwen overgeeft aan de moeder. Of met het jongetje dat wat meer zelfstandigheid toont en leergierig lijkt. Dan wel met de moeder die zorgzaam is voor haar ene kind en het andere een morele les geeft. Op de boekrol waarnaar ze wijst, staat namelijk 'wat gij niet wilt dat u geschiedt doet dat ook een ander niet'. Tijdens een rondleiding door het Rijksmuseum stelde ik aan de groep de vraag met wie van de drie men zich identificeerde. De oudste dame in de groep reageerde spontaan: 'Met de baby. Nu mijn kleinkinderen hun leven op de rit hebben, voel ik me eindelijk weer zo onbezorgd als deze kleine.'

Een derde functie die De Botton onderscheidt is dat kunst je in contact kan brengen met verwaarloosde kanten van jezelf. Volgens hem kan de voorliefde voor strakke en minimalistische architectuur voortkomen uit een chaotisch en druk leven. Deze architectuur werkt dan als een tegenhanger tegen de eigen drukte en onrust. Het is een interessant zelfonderzoek om te bedenken welke kunstwerken jou aanspreken omdat ze je in contact brengen met een verwaarloosde kant van jezelf. Het geeft mij een heel andere kijk op het moment dat het schilderij met de dansende vrouw mij voor het eerst

raakte. Jarenlang heb ik tango gedanst, maar tijdens mijn verblijf in Cuba was dat alweer lang geleden. Het schilderij had misschien wel zo'n aantrekkingskracht omdat het me in contact bracht met de verwaarloosde danser in mij.

Zo zou je de zeven functies van kunst volgens De Botton allemaal kunnen vertalen in een vraag aan jezelf. De antwoorden zullen wellicht niet allemaal nieuw zijn, maar dat is ook niet erg. Het belangrijkste wat kunst volgens De Botton doet is datgene wat je allang wist weer tot leven roepen. 'De meeste kunstwerken presenteren ons geen radicaal nieuwe en onverwachte ideeën: in plaats daarvan blazen ze leven in waarheden die cliché waren geworden.'

Hier komt een belangrijk verschil naar voren tussen De Botton en Heidegger. De laatste ziet kunst juist als datgene wat iets nieuws brengt en een heel wereldbeeld op de kop kan zetten.

Toch zou ook Heidegger moeilijk kunnen ontkennen dat je in je ervaring van een kunstwerk altijd jezelf meeneemt. Het is niet zo dat je los van jezelf in een andere wereld komt. Zijn eigen interpretatie van de boerenschoenen van Van Gogh is hier, zonder dat hij zich daarvan bewust is, een bewijs van. Het blijken namelijk helemaal geen boerenschoenen te zijn. Het zijn de versleten schoenen van een danser. De Botton zou wel raad weten met dit foutje. Hij zou waarschijnlijk zeg-

gen dat Heideggers interpretatie ons meer vertelt over zijn verlangen naar het boerenleven vanuit zijn stoffige studeerkamer, dan dat het voor hem een nieuwe wereld heeft geopend. Anderzijds is de kracht van Heideggers benadering dat het de intrinsieke waarde van kunst benadrukt. Je doet nauwelijks recht aan een kunstwerk als je er meteen therapeutische vragen over gaat stellen. Sta eerst open voor wat er gebeurt wanneer je in aanraking komt met een kunstwerk, zou Heidegger zeggen.

Het zijn twee totaal verschillende benaderingen van kunst: de een is universeel-mystiek en de ander is individueel-therapeutisch. Volgens Heidegger trekt kunst je buiten jezelf, naar een andere wereld, volgens De Botton leidt kunst je blik naar binnen. De een *beschrijft* wat er gebeurt als we met kunst in aanraking komen, de ander *schrjft voor* dat we aan kunst moeten vragen wat we ervan kunnen leren. Volgens de een laat kunst je iets nieuws zien, volgens de ander leert kunst je wat je allang weet, maar vergeten bent.

Beide filosofen komen ook tot praktisch advies om de ervaring van kunst te verrijken. Heidegger daagt uit je open te stellen voor wat er gebeurt als je in aanraking komt met kunst. Probeer het niet te begrijpen, verwacht niet te veel en bereid je niet voor op een kunstwerk. Dan heb je de grootste kans binnen te treden in de openheid die kunst creëert, waar alles anders is. De Botton advi-

seert je daarentegen om vragen te stellen aan het kunstwerk: wat wil je me leren? En daarmee dus de blik naar binnen te richten.

Wanneer ik deze twee benaderingen toepas op het Cubaanse schilderiĳ hebben beide visies me geholpen te begrijpen waarom ik gegrepen was. Enerzijds opende het een wereld die ver van me afstaat, maar toch vertrouwd voelt. Anderzijds maakte het me bewust van mijn eigen verlangen om te dansen. Kennelijk sluiten deze twee radicaal verschillende visies op kunst elkaar niet uit om nieuwe woorden te vinden waarmee je je ervaring kunt uitdrukken.